

Bartłomiej Siek

Prawne uwarunkowania działalności bibliometrycznej bibliotek

Forum Bibliotek Medycznych 6/2 (12), 231-235

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dr Bartłomiej Siek
Gdańsk – GUMed

PRAWNE UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI BIBLIOMETRYCZNEJ BIBLIOTEK

Abstract

The aim of the article is comparison of acts of the Ministry of Science and Higher Education and the Central Commission for Academic Degrees and Titles concerning rules about bibliometrics as the causes of the discrepancy between the selected libraries or scientific information centers in the practice of bibliometric. The mechanism of abusing some formal regulations was also presented.

Streszczenie

Punktem wyjścia do analizy realizowanych przez biblioteki medyczne zadań bibliometrycznych jest porównanie aktów prawnych wydanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów z praktyką bibliometryczną bibliotek uczelni medycznych. Wskazano sposoby interpretacji punktów budzących wątpliwości ze względu na brak odpowiednich zapisów w ww. aktach prawnych. Scharakteryzowane zostały przyczyny rozbieżności między wybranymi ośrodkami w praktyce bibliometrycznej dotyczącej awansu naukowego.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego w Polsce dotyczy również zasad obowiązujących w awansie naukowym (zdobywanie kolejnych stopni i tytułów naukowych). Niestety, nie wykorzystano okazji do uporządkowania spraw dotyczących stosowania wskaźników bibliometrycznych. Formalnie obowiązek przygotowywania przez biblioteki lub ośrodki informacji naukowej dokumentacji bibliometrycznej kandydata do stopnia i tytułu wprowadził komunikat 4/2009 Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów¹. Faktycznie biblioteki przygotowują odpowiednie zestawienia wskaźników bibliome-

¹ Komunikat nr 4/2009 [Dokument elektroniczny] „Analiza bibliometryczna powinna być opracowana przez Dział Informacji Naukowej albo odpowiednią jednostkę Uczelni lub Instytutu i podpisana przez osobę odpowiedzialną za jej sporządzenie.” <http://www.ck.gov.pl/index.php/komunikaty-ck/32-k-o-m-u-n-i-k-a-t-n-r-42009> [dostęp: 27 XI 2013]

trycznych także na potrzeby innego rodzaju postępowań (oceny wewnętrzzucelnicane; konkursy grantowe MNiSzW, NCN, NCBiR; nagrody resortowe i przyznawane przez towarzystwa naukowe). Przypadek dokumentacji bibliometrycznej przygotowywanej na potrzeby postępowania o uzyskanie stopnie naukowego doktora habilitowanego lub tytułu naukowego profesora pozwala w możliwie pełnym stopniu ukazać zależności między aktami prawnymi wpływającymi na przygotowanie tabel bibliometrycznych.

Akty prawne ministerstwa właściwego ds. nauki

Nowe akty prawne (ogłoszone w roku 2011, od roku 2013 jedyne obowiązujące) dotyczące dokumentacji składanej przez kandydata do stopnia lub tytułu naukowego określiły kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta² w sposób jednoznaczny, nie uwzględniający specyfiki poszczególnych dziedzin wiedzy. Potwierdzono jedynie istniejący stan rzeczy (podawanie informacji o sumarycznym IF³ i liczbie cytowań), wskazując jedno tylko źródło informacji (Web of Science), choć istnieje konkurencyjna wobec WoS baza Scopus, także zliczająca cytowania. Stanowią one tylko część dokumentów wykorzystywanych przy obliczeniach bibliometrycznych, bowiem kwestie dotyczące punktowania określonych typów publikacji regulują rozporządzenia ministerialne dotyczące kryteriów i trybu przyznawania środków finansowych jednostkom naukowym⁴. To w tych rozporządzeniach przygotowywanych na potrzeby kategoryzacji (ocena przeprowadzana co 4 lata) i parametryzacji (coroczna ocena) jednostek naukowych wskazywane są listy rankingowe czasopism obowiązujące w trakcie danej oceny oraz określone są zasady punktowania druków zwartych i ich fragmentów. Niewyjaśnioną na poziomie tych aktów prawnych kwestią pozostaje jednak, co należy rozumieć pod sformułowaniem „publikacja w czasopiśmie naukowym”.

Akty prawne Centralnej Komisji ds. Tytułów i Stopni

Poza przywołanym wyżej Komunikatem 4/2009 kwestie wskaźników bibliometrycznych pojawiają się także w Komunikacie 3/2012, który wprowadza wzory wy-

² Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Dz. U., 2011, nr 196, poz. 1165.

³ O dyskusji dotyczącej IF w polskiej literaturze bibliologicznej por.: Bartłomiej Siek: Impact Factor a wybrane wskaźniki bibliometryczne w rankingach jednostek Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w latach 2005-2010. *Forum Bibl. Med.* 2011 R. 4 nr 1 s. 106-113. Z nowszych prac należy wymienić przede wszystkim: Jerome K. Vanclay: Impact factor: outdated artefact or stepping-stone to journal certification? *Scientometrics* 2012 T. 92 nr 2 s. 211-238

⁴ Ostatnie to: Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 lipca 2012 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym. Dz. U., 2012, poz. 877

kazu dorobku habilitacyjnego dla sześciu obszarów wiedzy. Trzy kolejne punkty⁵ tego wykazu to informacje o sumarycznym IF zgodnie z rokiem opublikowania, liczbie cytowań wg bazy WoS, Indeksie Hirscha wg bazy WoS. Wykaz ten nie zastępuje tabeli analizy bibliometrycznej, która stanowi załącznik do Komunikatu 4/2009; nie jest też – niestety – zgodny w swej strukturze z układem przyjętym w przywołanej tabeli. Zgodnie z Komunikatem 4/2009 publikacje kandydata należy podzielić według mieszanych kryteriów merytoryczno-formalnych. Tabele obejmuje jedenaście działów, w których należy wykazać odpowiednio opublikowane w regularnych numerach czasopism pełnotekstowe prace oryginalne (dział I), kazuistyczne (dział II) i pogładowe (III). W każdym z tych działów należy wprowadzić podział na dwie części – publikacje w czasopismach z IF i w czasopismach bez IF. Informacje o drukach zwartych lub ich fragmentach zawiera dział IV. W dziale V wykazuje się prace popularno-naukowe i inne (obszerna kategoria obejmująca m.in. patenty, skrypty i ekspertyzy). Dział VI to miejsce na podanie informacji o pełnieniu funkcji redaktora naczelnego czasopisma, a VII – o redakcji prac wieloautorskich. Streszczenia w podziale na krajowe i międzynarodowe wykazuje się w dziale VIII; publikacje w suplementach czasopism w dziale IX, listy do redakcji w dziale X, a prace wielośrodkowe z przywołaniem w apendyksie w dziale XI. Trzeba podkreślić, że punktacja w tej tabeli jest przypisywana tylko publikacjom w czasopismach – w działach I-III należy podawać informację o punktacji IF, ministerialnej i Index Copernicus, a w działach IX-XI tylko punktację IF; nie przypisuje się punktacji drukom zwartym i ich fragmentom.

Wykaz ogłoszony Komunikatem 3/2012 wprowadza jedynie podział na publikacje w czasopismach indeksowanych w JCR oraz druki zwarte i publikacje w innych czasopismach.

Wewnętrzne akty prawne uczelni

Wspólną cechą rozwiązań przyjętych przez poszczególne uczelnie jest wprowadzenie tzw. progów punktowych dla kandydatów do stopni i tytułów naukowych. Oznacza to, że publikacje wykazane w dorobku kandydata muszą dać w sumie co najmniej wskazaną w przepisach wewnętrznych uczelni sumę punktów IF i punktacji ministerialnej⁶. Takie rozwiązanie możliwe jest jedynie ze względu na autonomię uczelni, bowiem CK konsekwentnie podkreśla pomocniczy jedynie charakter analizy bibliometrycznej i przypomina, że niedopuszczalnym jest uzależnianie decyzji o wszczęciu postępo-

⁵ W przypadku nauk społecznych i nauk humanistycznych są to punkty D, E, F wykazu; w przypadku nauk technicznych i sztuki – G, H, I; w przypadku nauk ścisłych – E, F, G; w przypadku nauk przyrodniczych – F, G, H.

⁶ Co ciekawe, wymagana przez CK informacja o punktacji Index Copernicus nie jest wymagana w zdecydowanej większości uczelni medycznych.

wania w celu uzyskania stopnia lub tytułu naukowego od analizy bibliometrycznej. Poniekąd nowa ścieżka habilitacyjna miała temu zapobiec, bowiem kandydat wniossek kieruje bezpośrednio do CK, jednak w większości przypadku uczelnie zastrzegły w przepisach wewnętrznych, że kandydat wnoszący o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego przez radę wydziału wybranego wydziału wskazanej uczelni musi spełniać kryteria wewnętrzne w tejże uczelni obowiązujące.

Przyczyny rozbieżności

Stosunkowo przejrzysty, uporządkowany „pionowo” system aktów prawnych wydawanych przez organy i instytucje państwowe zaangażowane w procedury związane z awansem naukowym nie powinien teoretycznie powodować rozbieżności w dokumentacji przygotowywanej dla tego samego kandydata w różnych ośrodkach. Praktyka wskazuje jednak, że jest inaczej. Uruchomienie „nowej ścieżki” sprawiło, że coraz częściej do bibliotek uczelni wskazanych przez kandydatów z danego ośrodka trafiały tabele analizy bibliometrycznej przygotowane w innym ośrodku, przesyłane z dziekanatów celem weryfikacji. Nie byłoby nic niepokojącego w tej sytuacji, gdyby dokumenty sporządzone zgodnie z wymogami poszczególnych ośrodków stanowiły załączniki do tabeli analizy bibliometrycznej ogłoszonej Komunikatem 4/2009 CK. Niestety, stosunkowo często wewnętrzne decyzje władz uczelni powodowały zmiany w konstrukcji tabeli, oczywiście w częściach dotyczących punktacji. Rozbieżności te dotyczą albo wyboru stosowanych list czasopism punktowanych⁷, albo zakresu punktowalnych typów publikacji. Fakt, że listy czasopism punktowanych przez ministerstwo ogłaszane na potrzeby kategoryzacji dotyczyły kilku lat, oznaczał niekiedy, że unieważniano listy stosowane w roku kalendarzowym, w którym dany artykuł się ukazał. W takiej sytuacji nawet jednoznaczne sformułowanie „punktacja zgodna z rokiem publikacji” stawało się przedmiotem interpretacji, bowiem przygotowując analizę bibliometryczną kandydata do stopnia lub tytułu trzeba przypisywać punktację publikacjom z wielu lat, z czym wiąże się pytanie o właściwą listę obowiązującą w danym roku. Punktowalność prac z kolei to przede wszystkim problem druków zwartych lub ich fragmentów oraz redakcji prac wieloautorskich. W odniesieniu do tej grupy prac zachodzi swego rodzaju „przesunięcie poziome”, tzn. zasady wprowadzone przez ministerstwo na potrzeby rozliczania jednostek naukowych przenoszone są na grunt opracowywania analizy bibliometrycznej kandydata do stopnia lub tytułu. W tabeli ogłoszonej Komunikatem 4/2009 CK podaje się jedynie liczbę prac ujętych w działach IV i VII, natomiast w praktyce można spotkać analizy opracowane na podstawie tego właśnie wzoru, w których poza

⁷ O próbach ujednoczenia zasad stosowanych w bibliotekach uczelni medycznych patrz: Dagmara Budek: Punktacja publikacji naukowych w uczelniach medycznych : próba ujednoczenia zasad. *Forum Bibl. Med.* 2008 T. 1 nr 2 s. 21-27; Dagmara Budek, Renata Klimko: Ocena publikacji naukowych na uczelniach medycznych : raport rozbieżności. *Forum Bibl. Med.* 2011 T. 4 nr 1 s. 449-460

liczbą prac zawarta jest także informacja o punktacji ministerialnej, jaka byłaby przypisana tym publikacjom w ocenie jednostki naukowej.

Za przyczynę takiego postępowania można uznać istnienie wewnętrznych regulacji uczelnianych, które definiują progi punktowe dla kandydatów do stopnia lub tytułu naukowego, z tego zaś wynika dążenie autorów, a także bibliotekarzy kierujących się zasadą przyjmowania rozwiązań najkorzystniejszych dla kandydatów, do punktowania możliwe wielu typów publikacji. Skoro zatem rozdziały w książkach, książki i redakcje książek wieloautorskich są typami publikacji punktowanych przez ministerstwo, to jako takie pojawiają się także w analizach bibliometrycznych przygotowywanych na potrzeby Centralnej Komisji. Ten sam mechanizm sprawia, że typom publikacji, którym wedle wzoru tabeli CK należałoby przypisać tylko punktację IF, przypisuje się faktycznie także punktację ministerialną (funkcjonujące progi punktowe dotyczą tych dwóch rodzajów punktacji). Paradoksalnie, wyjściem z tej sytuacji byłoby nadanie analizie bibliometrycznej rangi wyższej niż tylko wspomagająca w postępowaniach awansowych, bowiem dopiero wtedy ewentualne niekonsekwencje w stosowaniu wytycznych CK mogłyby spotkać się z określonymi sankcjami, lub też byłaby to sytuacja, w której koniecznym byłoby doprecyzowanie przez CK kryteriów przygotowywania tabel analizy bibliometrycznej.